

EZGU FIKR, EZGU SO‘Z, EZGU AMAL!

**1-OKTABR – O‘QITUVCHILAR VA
MURABBIYLAR KUNI**

ILM SARCHASHMALARI

**URGANCH DAVLAT UNIVERSITETINING
ILMIY-METODIK JURNALI**

2019-9

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI**

URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

ILM SARCHASHMALARI

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining FILOLOGIYA, FALSAFA, FIZIKA-MATEMATIKA hamda PEDAGOGIKA fanlari bo'yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrdir.

9.2019

**научно-методический журнал
Издаётся с 2001 года**

Urganch – 2019

MUNDARIJA

МАТЕМАТИКА

Ж.А.Отарова. Разрешимость одной краевой задачи для уравнения смешанного типа четвертого порядка.....	3
--	---

FALSAFA

Ў.Абилов, А.Худайбердиев. Глобаллашув даврида ахборот таҳдиди, ахборот хуружи ва ахборот хавфсизлигининг фалсафий жиҳатлари ҳақида.....	8
А.Б.Ғуломов. Коэволюция назариясида табиатга муносабат.....	12
А.Р.Самадов. Покланиш-форигланиш – шахс эстетик идеалининг эволюцион хусусияти сифатида.....	15
Р.Р.Замилова. Патриотическое воспитание молодёжи Узбекистана и формирование у нее нравственного идеала.....	19

TILSHUNOSLIK

Б.Х.Данияров. Лисоний даражаланиш қонунияти ўзбек тили лексик синонимлари тадқиқининг лингвистик методологияси сифатида.....	23
М.А.Раджабова. Ономастик компонентли фразеологик ва паремиологик бирликларнинг эквивалентлик тадқиқига доир.....	29
Ю.Ходжиев. “Алпомиш” достонида “дўст” лексемаси қўлланишининг концептуал имкониятлари.....	35
Н.Аhmedova. Murojaat birliklarining pragmatik xususiyatlari.....	40
О.Х.Аbdullayeva. Korpus lingvistikasi tilshunoslik yo‘nalishi sifatida.....	43

ADABIYOTSHUNOSLIK

К.Ў.Ҳамраев. Ҳикояда бадий деталь такомил.....	47
А.Эшмуродов. “Холдорхон” достонида қўлланган сажъ санъати ҳақида.....	51
Н.М.Ўрмонова. Таржима ва адабий алоқаларда “Жаҳон адабиёти” журналининг аҳамияти.....	54
В.Раhимова, S.Отaxonova. Boltaboy Bekmatov – Xorazm adabiy muhitining yetakchi vakillaridan biri.....	57

PEDAGOGIKA

О.Оdamova. O‘quvchilarning bilish faolligini taraqqiy ettirishda sinf rahbarining roli.....	61
О.Худайберганов. Эркин курашчиларнинг машғулот ва мусобақа фаолиятини ҳисобга олган ҳолда машғулотлар юкламаларини тақсимлаш.....	63
М.И.Расулова. Хорижий тилларни ўрганиш ва ўргатиш хусусида баъзи мулоҳазалар.....	66
З.Давронова. Специфические особенности восприятия французской речи на слух.....	69
G.B.Abdukadirova, G.Sh.Khamroyeva. The Role of Humour in Second Language Acquisition. 74	
F.Masharipova. Use of Clil Technology in English Classes.....	77
Д.К.Каттабаева. The Effectiveness of Using Songs in Teaching Process of English Language.....	80
S.Saidova. Evaluation Methodology of Reading Skills for ESP Students.....	83
R.Shavdirova. Developing Role and Significance of Iss in Learning Process.....	87
M.Rakhmanova. The Secrets of Conducting an Effective Lesson.....	90

ILMIY AXBOROT

G.Sh. Boltayeva. Yoshlarda kitobxonlik madaniyatini oshirish va shakllantirish mexanizmlar....	94
А.Г.Юлдашев. Мақолларнинг оламнинг лисоний манзарасидаги ўрни.....	97
Mavzuna Sirojiddin qizi Muxiddinova. “Tarixi Xumuliy” asarida muallif tarjimayi holiga oid ayrim ma’lumotlar.....	102

Комилжон Ўлмасович Ҳамраев (ТошДЎТАУ)
 ХИКОЯДА БАДИЙ ДИТАЛЬ ТАКОМИЛИ

Аннотация. Мақолада замонавий ўзбек ҳикоялари мисолида бадий деталнинг назарий хусусиятлари таҳлил этилган. Бадий деталнинг ҳикоя структурасидаги поэтик вазифаси ёритилиб, унинг шакллари тасниф қилинган. Н.Эшонқулнинг “Эволюция” ва “Баҳоуддиннинг ити” ҳикоялари қиёсий аспектда тадқиқ этилган.

Аннотация. В данной статье на примере узбекских рассказов анализируются теоретические особенности художественной детали. Освещается поэтическая функция художественной детали в структуре рассказа, а также классифицируются её формы. Исследованы в сопоставительном аспекте такие рассказы Н.Эшонкула, как “Эволюция” и “Пёс Бахоуддина”.

Annotation This article analyzes the theoretical features of artistic detail using the example of Uzbek stories. The poetic function of artistic detail in the structure of the story is highlighted, and its forms are classified. Such essays of N.Eshonkul as “Evolution” and “Dog of Bahouddin” are investigated in a comparative aspect.

Калит сўзлар: ҳикоя жанри, бадий композиция, бадий деталь шакллари, бадий деталь, бадий тасвир, хронотон, образ деталь, жамловчи деталь, ишора деталь, товуш деталь.

Ключевые слова: жанр рассказа, художественная композиция, формы художественной детали, художественная деталь, художественное описание, хронотон, деталь-образ, собирательная деталь, деталь-знак, деталь-звук.

Key words: story genre, forms of artistic detail, artistic detail, artistic description, chronoton, image detail, collective detail, sign detail, sound detail.

Бадий деталь композициянинг муҳим таркибий қисми саналади. Композиция сатҳида турли поэтик вазифа бажариши билан адабиётшуносликда бу компонентнинг тарихий ва назарий хусусиятлари ҳақида хилма-хил қарашлар мавжуд. Масалан, рус адабий терминлар энциклопедиясида бадий деталь ҳақида шундай ёзилган: “Деталь (фр. – қисм, аниқлик) бадий образнинг энг аҳамиятга молик, ажратиб кўрсатилган элементи. Кенг маънода психологик ва нутқий деталлар ҳақида гапирилади (персонажларнинг ўй-хаёллари, руҳий кечинмаларини аниқ деталлаштириш)”¹.

Ушбу таърифларда бадий деталь ва образ муносабати, шунингдек, бадий деталь билан тафсилотнинг поэтик матн таркибидаги вазифалари ажратиб кўрсатилади. Бироқ бадий деталнинг сюжет чизигидаги функцияси ва асар бадий ғоясининг маъно қирраларини тасвирловчи вазифаси ҳақида ҳеч қандай фикр учрамайди. Деталь хусусидаги қуйидаги қараш юқоридаги фикрларни тўлдириши билан айрим ўринларда фарқ қилади. “Авалло, деталь бадий воқеликни яратиш воситаси – ашёси бўлиб, у тасвирланаётган нарсаларнинг ҳақиқатини конкретлаштиради, уни ҳиссий идрок этиш мумкин бўлган тарзда гавдалантиради. Бошқача айтсак, деталь асарда тасвирланган образнинг кичик бир қисми (яъни у ҳақиқатнинг предметлиликни кўзда тутди), деталларнинг бирикуви натижасида ўша образ кўз олдимизга бутун ҳолда намоён бўлади”².

Й.Солижоновнинг “Деталлар тилга кирганда” мақоласида бадий деталга сюжет унсури сифатида қараш устуворлик қилиши билан бирга, унга асар лавҳаларини ва персонажларни бир марказда жамлаш вазифаси юкланишини таъкидлайди: “деталь сюжетни ҳаракатга келтирувчи мотор ҳисобланади. Характернинг ўзига хослиги ҳам, қаҳрамоннинг

¹ А.Н.Николюкин. Литературная энциклопедия терминов и понятий. Москва, 2001, 220-бет.

² Куронов Д., Мамажонов З., Шералиева М. Адабиётшунослик луғати. Т., Академнашр, 2010, 89-бет.

ички олами ҳам, ташқи қиёфаси ҳам, воқеалар ривожини ҳам, фикрнинг тиниқлиги ҳам, сюжетнинг таранглик касб этишини ҳам – барчаси ана шу деталлар орқали амалга ошади ҳамда таъсирчан ва ишонарли чиқади. Бунини яхши тушунган ҳар қандай санъаткор асарини воқеаларни деталлаштириб баён қилишга алоҳида эътибор беради”.¹

Бир гуруҳ адабиётшуносларнинг асарларида бадиий деталга ёзувчининг ғоявий ниятини тасвирловчи восита деб қараши устунлик қилади, яъни бадиий детални соф композиция унсури деб тушуниш кўзга ташланади: “Ёзувчи баъзан асарни бир кичик деталь асосида қуради. Уша деталь асардаги барча воқеаларни боғлаб турувчи, муаллиф мақсадини таъкидловчи восита вазифасини бажаради. Деталлар ниҳоятда хилма-хил бўлади. Деталь муаллиф ё персонаж нутқида, пейзаж, портрет ва бошқалар тасвири давомида келтирилиши мумкин”.²

Умуман, бадиий деталнинг тарихий ва назарий хусусиятларини ўрганишда бадиий образ, бадиий сюжет ва асар композицияси билан боғлаб таҳлил қилиш анъанаси мавжуд. Аммо бадиий деталь хоҳ образ элементи, хоҳ асар сюжетининг унсури бўлсин, композициянинг таркибий қисми ҳисобланади.

Юқорида бадиий деталь ҳақидаги илмий-назарий фикрларга таяниб, шартли равишда, ҳикоя жанридаги бадиий деталнинг поэтик вазифасига кўра, қуйидаги шакллари ажратиб кўрсатиш мумкин:

1. Образ-деталь. Ҳикояда қаҳрамон образини тасвирлашга хизмат қилади. Яъни, қаҳрамон образининг феъл-атвори, фазилатларини тавсифлаш мақсадида ёзувчи деталга маълум бир маъно юклайди. Бундай деталь, худди халқ эпосларининг қаҳрамонларидаги белгилари каби, қаҳрамон образининг ажралмас қисмига айланади. Бундан ташқари, деталь-образ қаҳрамон персонажи орқали ёзувчининг поэтик нуқтаи назарини англашга туртки беради. Ўқувчини ҳикоянинг бадиий ғоясига қараб етаклайди. Кўп ҳолларда образ-деталлар ҳикоя сарлавҳасига чиқади. Шукур Холмирозевнинг “Бодом қишда гуллади”, Эркин Аъзамнинг “Анойининг жайдари олмаси”, Нормурод Норқобиловнинг “Капалак”, Н.Эшонқулнинг “Тобут” ҳикояларида деталь образ мана шундай поэтик вазифа бажарган.

2. Жамловчи-деталь. Жамловчи-деталь ҳикоя воқеаларини бир нуқтада тутиб туради. Персонажларнинг маънавий қиёфасини очишга хизмат қилади. Шу билан бирга, жамловчи-деталь ҳикоянинг сюжетини ҳаракатлантиришда поэтик ўқ вазифасини бажаради. Агар бадиий матн таркибидан жамловчи-деталь чиқариб ташланса, ҳикоя композицияси нурайди. Жамловчи-деталь ёзувчининг ғоявий ниятини тасвирлаш, персонажларнинг портретини чизиш учун бадиий восита вазифасини бажаради. Жамловчи-деталнинг яна бир поэтик функцияси ҳикоянинг сюжет чизиғида тугун ҳосил қилади. Айниқса, ҳикоя композициясини ташкил қилишда сюжет лавҳаларини бир марказга йиғишда қўл келади. Шукур Холмирозевнинг “Оқтош”, Аҳмад Аъзамнинг “Тиқин”, Назар Эшонқулнинг “Ўпқон” ҳикояларида биз назарда тутган жамловчи-деталь юқоридаги поэтик вазифаларни бажарган.

3. Ишора-деталь. Ушбу деталь шакли айрим бадиий тафсилотларни деталлаштириш орқали ҳикоя композицияси билан боғланади. Персонажларнинг муайян руҳий ҳолатларини очиш, сюжет чизиғида воқеадан-воқеага ўтиш, ҳикоя композициясида муаллиф образининг нуқтаи назарларини тасвирлаш вазифаси ишора-деталь зиммасига юкланади. Ишора-деталь ҳикоянинг маъно қатламларини тушунишга хизмат қилиб, воқеаларни сиқик тарзда ифодалашга замин ҳозирлайди. Ишора-деталь композиция сатҳида ҳикоянинг бадиий ритмига ишора қилади, сюжет чизиғида тугун ва ечим лавҳаларини ифодалашда поэтик вазифа бажаради. Масалан, Исажон Султоннинг “Тош келинчаги”да тош детали ҳикоя якунида қаҳрамон образининг руҳиятини ифодалаган. Демак, ишора-деталь ёзувчи бадиий ғоясининг маъно қирраларини тасвирлашда ва ҳикоя композициясини қуришда по-

¹ Солижонов Й. “Деталлар тилга кирганда” мақоласи. Ўзбек адабий танқиди антологиясидан. Т., “Турон-икбол”, 2011, 207-бет.

² Худойбердиев Э. Адабиётшуносликка кириш. Тошкент, 2003, 101-бет.

этик занжир функциясини бажаради. Умуман олганда, бадиий деталнинг ҳар бир шакли композиция сатҳида поэтик маъно ташийдди. Ўзининг бадиий ҳаётини яшайди.

XX асрнинг 80–90-йилларига келиб, ҳикоячилигимизда янгидан-янги деталь турлари пайдо бўла бошлади. Турли геометрик шакллар, ранг, товуш, ҳид, таъм кабиларнинг рамбир учи жаҳон адабиётига бориб тақалса, иккинчи бир томонида инсон руҳий оламига ларида ёзувчининг ижод нафаси, эстетик диди, поэтик сезимлари бадиий деталь маҳсули ўлароқ ўз ифодасини топди.

Дейлик, Шукур Холмирзаевнинг ҳикояларида бадиий деталь пейзаж таркибида поэтик маъно таҳиса, Хуршид Дўстмуҳаммад, Назар Эшонкул асарларида персонажларнинг бадиий деталлар тизими ёзувчи услубига хос жиҳатларни очишга хизмат қилади. Хароба, зининг поэтик сезими орқали ҳис қилинади. Билиш воситалари: кўз, бурун, кулок, тил, те-ди. Қолаверса, ёзувчи ҳикояларида нафақат бадиий деталлар тизими, балки персонажлар чиб юради. Масалан, “Маймун етаклаган одам”, “Хароба шаҳар сурати”, “Тобут” ва “Ўлик мавсум” ҳикояларининг композицияси ранг, расм, персонажлар тизими, замон ва макон кабиларнинг рамзий тасвирига қурилган. Айниқса, ёзувчи ҳикояларида бадиий деталлар тилга кирганда поэтик матннинг маъно қатламлари ойдинлашади. Ранг, товуш, ҳид аппа-марказидан қизил ип бўлиб ўтади. Масалан, “Хароба шаҳар сурати” ҳикоясида ҳид детали ҳикоянинг бадиий ғоясига ишора қилади: “Суратга қараб туриб, доимо дуд ҳидини туяр-дим: балким, менга шундай туюлгандир, аммо бу оддий тутуннинг ҳиди эмасди, мен бун-дай ачимсиқ ҳидни кўп йиллар аввал қишлоғимизга ёввойи айиқ қувлаб юриб келиб қол-ган бир гуруҳ овчиларнинг қурум босган милтиғида ҳис этган эдим ва суратдаги ҳид, ҳа-қиқатан ҳам, ҳозиргина ортлаган уйқум ҳидига ўхшарди: эҳтимол, бу ҳид менинг димо-ғимда шаҳар ақл бовар қилмас хиёнат ва сотқинликдан сўнг вайрон этилган, деб ўйлай бошлагач, пайдо бўлгандир?”¹

Ёзувчининг “Тобут” ҳикоясида ҳид детали асар сюжетини ҳаракатга келтиради. Пер-сонажларни бир мақсад атрофида жамлайди: “Чиркинлик, ҳазонрезгилик ва бадан ҳиди қоришиб кетган шаҳарда уфунат худди бу манзилга ташриф буюрганларнинг бурнини куйдириб ташлаш учун атайлаб тарқатилаётгандай эди: “фақат лаҳаддагина шундай ҳид анқиши мумкин, деб ўйладим мен”.² “Ўлик мавсум”да ҳид детали ҳикоянинг маълум бир персонажга алоқадор. Яъни, қахрамон образининг маънавий қиёфасини очишга хизмат қилган: “Уни доим касалманд ва восвос бўлса керак, шу сабабли ҳам ҳеч кимга ўхшамай-ди, барча даҳолар каби улуғлар каби у улуғ ва бетакрор васвасага йўлиққан, дея ўйлардим, шунда мен ўқитувчимизнинг аъзойи баданига ўрнашиб қолган ҳиднинг нима эканлигини ғира-шира англагандай бўлардим...”³ Эътибор бериб қаралса, ҳид детали учала ҳикоя таркибида келган бўлса-да, поэтик вазифасида бир-биридан фарқ қилган. Бадиий матн таркибида ишора-деталь, жамловчи-деталь, образ-деталь вазифа шакллари ҳосил қилиб, ҳикоя композициясини қуришда турли бадиий функция бажарган. Ҳид детали уч ҳикояда ҳам ровий персонажининг поэтик сезимида анланади.

Ҳикояларда бадиий образларнинг хатти-ҳаракатлари, маънавий қиёфаси ровий пер-сонажининг нигоҳи орқали тасвирланган. Бу эса бутун ҳикоя композициясининг маркази-

¹ Эшонкул Н. Шафтоли гули. Ҳикоялар тўплами. Т., “Ўзбекистон”, 2011, 108-бет.

² Эшонкул Н. Маймун етаклаган одам. Ҳикоялар тўплами. Т., “Янги аср авлоди”, 2004, 109-бет.

³ Шу манба. 146 – 147-бетлар.

да мазкур персонажнинг поэтик нуқтаи назари бўртиб кўринишига замин ҳозирлайди. Сюжет воқеаларини “мен” тилидан баён қилиниши муаллиф образини бадиий матн ортида яшириш билан бирга ҳикоя композициясини ташкил қилишда таъсир кучини оширади.

Назар Эшонкулнинг “Эволюция” ва “Баҳоуддиннинг ити” ҳикояларида воқеалар товуш детали асосига қурилади. Яна-да аниқроқ айтганда, ёзувчининг бадиий нияти поэтик образларнинг хатти-ҳаракатида ҳикоя композициясининг семантик структурасида товуш детали бош мавзунинг моҳиятини очишга хизмат қилади. Бундан ташқари, товуш детали “Баҳоуддиннинг ити”ни “Эволюция” ҳикоясининг мантқиқий давоми сифатида қараш керак деган фикрга келишимзга туртки беради. Масалан, “Эволюция” ҳикоясидаги мана бу парчага диққат қилсак: “Шаҳар марказидаги махлуқ эса ҳар кеча тинмай ўкирар ва у ажал анқиётган товушдан қочиб шаҳардан узоқларга кетиб қолгиси келарди”.¹

Ушбу жумлада ёзувчининг тезис фикрлари тасвирланган. Мавҳум махлуқнинг ўкирик товуши жамловчи-деталь сифатида поэтик вазифа бажаради. Ҳикоя марказида “қаҳрамон” образи ҳаракат қилса, товуш-детали персонажларнинг руҳиятидаги эврилишларни изоҳлашда, ёзувчининг бадиий ғоясини англашда поэтик очкич функциясини ўтайди. Ҳикояда махлуқ қичқирғи аждодларнинг уввоси билан қаҳрамон образининг увлаши композиция сатҳида бадиий вазифасига кўра, ўзаро бир-биридан фарқланган. Махлуқ қичқирғида жоҳиллик ва маънавий қашшоқлик куйланса, аждодлар уввосида бахтиёрлик, шаън ва ор-номус мужассам эди. Қаҳрамон образининг увлашида чорасизлик, маҳкумлиқ, ҳасрат ва соғинч ноласи мавжуд эди. Мана шу товуш деталининг уч хусусияти бутун ҳикоянинг композициясини ташкиллаштиришда поэтик таянч вазифасини бажарган.

“Баҳоуддиннинг ити” ҳикоясида ҳам товуш детали ҳам поэтик маъно кўрғонига туйнук очади. Бутун персонажлар хатти-ҳаракатини белгилаб беради: “Кушлар чуғури билан бирга яна қандайдир тушунарсиз сас ҳам элас-элас чалинарди. Лекин мен бу сас нималигини ажрата олмадим, у итнинг ҳам, бўрининг ҳам ёки бирон яқинидан айрилган жониворнинг изтиробли ноласига ўхшарди”.² Мазкур ҳикояда ҳам уч хил товуш шакли ажратиб кўрсатилади. Булар: табиатнинг табиий шовқини, болалар ва радиокарнайларнинг овози ҳамда итнинг увлаш ноласидир. Радиокарнай ва табиат шовқини ҳаётнинг бир маромда ўтаётганлигини ифодаласа, итнинг увлаши эса жамиятнинг битмас-туганмас дарди акс садоси эди.

Иккала ҳикояда ҳам бадиий воқеалар плазмаси қаҳрамон образи сезимида товуш детали орқали ҳис қилинган. Ҳикояларда қаҳрамон образи рамзий товушлар таъсирида, дастлаб, секин-аста руҳияти, кейинчалик, бутун жисми эврилиб боришини кўрамиз. “Эволюция” асарида қуйидаги ўзгаришда ўзлигидан узоқлашаётган одам қиёфаси тасвирланган: “Таъқиблар ва увлашлар унинг аъзоларини ҳам аста-секин ўзгартира бошлаган эди – унинг қўли ва оёқларида билинар-билинемас панжасимон туёқлар ўсиб чиқаётган, товуши тилига бўйсунмасди, о дариг, унинг увлашга мойил бўғзидан маърашга ўхшаш товуш отилиб чиқаётганини англаган пайтда нақ телба бўлиб қолаётган эди”.³

“Баҳоуддиннинг ити” ҳикоясида эса ўзлигини излаётган инсон образи ифодаланган. “...кўзимни юмишим билан менинг вужудимдан нимадир ташқарига отилиб чиқиб кетар, менга ўша отилиб чиқиб кетган нарса итдай бўлиб туюлар, аммо менинг вужудимда ит нима қилади, дея бу шубҳани инкор қилардим”.⁴

Алқисса, иккала ҳикоя қаҳрамони ҳам охир-оқибат якунда ҳайвон қиёфасига ўтадилар: “Кўзичоқ ўзаро суҳбатни тушунгандек, кўзларини тантқиқлик билан юмиб олди; ҳар ҳар дамда кўзларини юмиб-очар, лекин ҳеч қандай хавф йўқлигини сезгач, яна барвақтининг бармоғини очиқиб сўрарди”. “Энг қизиғи ва сизга бу нарсаларни ёзаётганимнинг са-

¹ Эшонкул Н. Шафтоли гули. Ҳикоялар тўплами. Т., “Ўзбекистон”, 2011, 40-бет.

² Шу манба. 21-бет.

³ Шу манба. 48-бет.

⁴ Шу манба. 31-бет.

баби шуки, итлардан бирининг бўйнида, мен режиссёрнинг бўйнида кўп бор кўрганим – чарм тумор осилиб турарди”. “Эволюция”даги ўзгаришда маҳкумлик, мажбурият ва журъатсизлик тантана қилса, “Баҳоуддиннинг ити”да эса ҳамдардлик, хоҳиш ва ошуфталик ҳукм суради. Айни шу нуқтада иккинчи ҳикоя биринчисининг мантиқий давоми сифатида ёзилганлиги англашилади. Негаки, “Эволюция” ҳикоясида бош персонажга нураб тугаган жамиятнинг сўнгги вакили сифатида муносабат билдирилса, “Баҳоуддиннинг ити” ҳикоясида қахрамон образига кўҳна ҳаётнинг миллий анъаналари ва маънавиятидан таралган уйғониш садосига биринчи кулоқ тутган маърифатли инсон сифатида қаралади. Бундан ташқари, “Эволюция” ҳикоясида хиёбондаги бола образи ва қалин ўрмон ортида қолиб кетган аждодлар йўли ҳамда ота-боболарининг фарёди ҳақидаги фикрлар “Баҳоуддиннинг ити” ҳикояси ёзилишига сабаб бўлгандек. Қолаверса, ҳикояларнинг эпиграфидаги жумла-лар фикримизни яна-да ойдинлаштиради: “Сен бу дунёга халоскор ўлган куни келган эдинг”, “...Шайх у гўзални кўриш умидида ёр кўчасидаги итлар орасига кўшилди...”

Хуллас, Н.Эшонкул ҳикояларида бадий деталлар типологик маъно касб этиши, аввало, ёзувчининг ўзига хос услуби ва жанрнинг ички имкониятлари билан боғлиқ. Қолаверса, бадий деталлар композиция сатҳида муштарак маъно ифодалаш билан бирга, индивидуал характерга эга. Жумладан, образ-деталь, жамловчи-деталь ва ишора-деталлар бадий асар таркибида ўзига хос поэтик вазифа бажариши фикримизга асос бўлади. Бадий тасвирнинг янгиланиш тамойиллари ҳозирги ўзбек ҳикояларининг композицион сатҳида ўз ифодасини топади.

Абдуваҳоб Эшмуродов (ЖДПИ) “ХОЛДОРХОН” ДОСТОНИДА ҚЎЛЛАНГАН САЖЪ САНЪАТИ ҲАҚИДА

Аннотация. Ушбу мақолада ўзбек халқ достонларига хос бўлган асосий бадий санъат турларидан бири – сажъ санъати ҳақида сўз юритилган. Сажъ санъатининг Эргаш Жуманбулбул ўғли куйлаган “Холдорхон” достонида тутган ўрни, унинг достон синтактик қурилишининг ўзига хослигини таъминлашдаги ўрни ҳақида фикрлар баён қилинган.

Аннотация. В статье идёт речь об употреблении художественного средства – сажъа в дастане “Холдорхон”, который исполнен узбекским народным бахши Ергашем Джуманбюльбюль-оглы и о роли этого художественного средства в синтаксическом строении дастана.

Annotation. This article discusses the use of artistic means saj in the dastan “Xoldorxon”, which was performed by people’s bahshi Ergash Jumanbulbulogli and the role of this artistic means in the syntactic structure of the dastan.

Калим сўзлар: бадий санъат, достон, достон синтаксиси, бахши.

Ключевые слова: художественное искусство, дастан, синтаксическое строение дастана, бахши.

Key words: artistic means, dastan, bahshi, syntactic structure.

Ўзбек тилшунослигида достонлар тилига хос бўлган сажъ санъатининг қўлланиш хусусиятлари кам ўрганилган. Ваҳоланки, достон айтишнинг ўзига хос услуби матннинг ўзига хос синтактик қурилишини ҳам шакллантиради. Бу, айниқса, уюшиқ бўлақларни, кириш бўлақларни, ундалмаларни қўллашда, насрий ва шеърий парчалардаги қофияларда яққол кўзга ташланиб туради.

Достон куйлаш – ўзига хос ижодий-психологик жараён. “Бахши ижро давомида достондаги ҳар бир тасвирга мос сўз ва куй топиб, авжга чиқа боради, ўзларининг таъбири билан айтганда, “қайнайди”. Ўрни-ўрни билан эшитувчиларга мурожаат этиб, уларнинг диққатини ўзида сақлаб туради. Авж нуқталарга етганда, бахшининг гавда ҳаракатлари,